

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

PECULIARITIES OF CONDUCTING INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS AGAINST THE ENVIRONMENT

Сімакова С.І., к.ю.н.,

доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет

Малишко І.В., старший викладач
кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

У статті досліджено особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних проваджень проти довкілля. Це зумовлено тим, що на даний час все частіше вчиняються кримінальні правопорушення в аграрній сфері, адже правопорушники порушуючи норми аграрного, цивільного, кримінального та кримінально-процесуального законодавства все частіше вдаються до вчинення нових кримінальних правопорушень, при цьому вдаючись до нових і нових способів вчинення кримінальних правопорушень, що ускладнює процес розкриття та розслідування таких правопорушень. Розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля є доволі складним процесом, який потребує одночасного виявлення й доказування цілого ряду протиправних дій правопорушника. Ефективність досудового розслідування можлива лише за допомогою поетапного планування слідчих (розшукових) дій. Зокрема детальну увагу було приділено таким слідчим діям, як: огляд, допит, слідчий експеримент, обшук, провадженню експертиз. Вищевказані слідчі (розшукові) дії мають свою специфіку, а тому слідчий, або ж група слідчих, які здійснюють розслідування такого виду кримінальних проваджень повинні володіти спеціальними знаннями, зокрема необхідними знаннями стандартів якості навколишнього природного середовища, так, як екологічні стандарти встановлюють гранично допустимі нормативи шкідливого антропогенного впливу на навколишнє середовище, перевищення яких створює загрозу збереженню оптимальних умов існування людини та її зовнішнього оточення. Така категорія кримінальних проваджень значно відрізняється процесом розслідування в порівнянні з іншими видами кримінальних правопорушень. А тому тут важливо окреслити план слідчо-оперативних заходів під час розслідування, за необхідності залучати спеціалістів, які зможуть допомогти слідчому, та надавати ті спеціальні знання в галузі екології, яких можливо і не у кожного слідчого є. Відсутність серйозної правової теоретичної бази є нездоланною перешкодою для слідчих органів, адже без чіткого розуміння норм, що регулюють природоохоронні правовідносини, вони не мають можливості правильно визначити коло питань, що підлягають доказуванню, а згодом і правильно кваліфікувати виявлені події кримінальних діянь.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, довкілля, орган досудового розслідування, правоохоронний орган, слідчі дії, навколишнє середовище.

The article examines the peculiarities of conducting investigative (search) actions during the investigation of criminal proceedings against the environment. This is due to the fact that at present, criminal offenses are increasingly committed in the agricultural sphere, because offenders violating the norms of agrarian, civil, criminal and criminal procedural legislation are increasingly resorting to committing new criminal offenses, at the same time resorting to new and new ways of committing criminal offenses, which complicates the process of disclosure and investigation of such offenses. The investigation of criminal offenses against the environment is a rather complex process that requires the simultaneous identification and proof of a number of illegal actions of the offender. The effectiveness of the pre-trial investigation is possible only with the help of step-by-step planning of investigative (search) actions. In particular, detailed attention was paid to such investigative actions as: inspection, interrogation, investigative experiment, search, conducting examinations. The above-mentioned investigative (search) actions have their own specifics, and therefore the investigator or a group of investigators conducting investigations of this type of criminal proceedings must possess special knowledge, in particular, the necessary knowledge of environmental quality standards, just as environmental standards establish the maximum permissible standards of harmful anthropogenic impact on the environment, the excess of which poses a threat to the preservation of optimal conditions for human existence and its external environment. This category of criminal proceedings is significantly different in the investigation process compared to other types of criminal offenses. And that is why it is important to outline a plan of investigative and operational measures during the investigation, if necessary to involve specialists who can help the investigator, and to provide special knowledge in the field of ecology, which perhaps not every investigator has. The lack of a serious legal theoretical base is an insurmountable obstacle for investigative bodies, because without a clear understanding of the norms governing environmental protection legal relations, they do not have the opportunity to correctly define the range of issues to be proven, and subsequently to correctly qualify the detected events of criminal acts.

Key words: criminal offense, environment; body of pre-trial investigation, law enforcement agency, investigative actions, environment.

Наявна екологічна ситуація в Україні здебільшого зумовлена існуванням масштабної екологічної злочинності, яка, не знаходить свого реального відображення в офіційній статистиці з причин високої латентності. Аналіз кримінально-процесуального законодавства, статистичних матеріалів судово-слідчої практики дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі існує ряд проблем, які пов'язані з неефективним розслідуванням кримінальних правопорушень проти довкілля. У той же час, судово-слідча практика відчуває потребу в сучасних методичних рекомендаціях щодо досудового розслідування такої категорії кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам зазначеної проблеми свого часу приділялася значна увага в роботах відомих вітчизняних та зарубіжних

вчених у галузі кримінології, кримінального права та процесу, а також криміналістики. Серед них Ю.П. Алєнін, О.М. Бандурка, Г.П. Власова, А.Ф. Волобуєв, В.І. Гаєнко, В.Г. Гончаренко, О.М. Джужа, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, С.О. Книженко, В.А. Колесник, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, В.П. Корж, О.В. Курман, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, Т.П. Матюшкова, О.Р. Михайленко, О.В. Одерій, та інші. Однак, саме особливості проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних правопорушеннях проти довкілля не знайшли свого достатнього відображення у науковій літературі, та залишилися поза увагою вчених.

Слушно вказує Малярова В.О., що з метою упорядкування діяльності з виявлення обставин, що підлягають з'ясуванню, та розслідуванню загалом необхідно вирішити

питання про систематизацію обставин, які підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень. Така систематизація сприяє правильній орієнтації слідчого у визначенні предмета і меж доказування у процесі розслідування злочинів окремої категорії. Крім того, вона допомагає визначити точний напрям пошуку доказів, сприяє чіткому плануванню розслідування і забезпечує необхідну всебічність дослідження обставин кожного розслідуваного діяння, що передбачене законом [1, с. 90].

О.В. Одерій, використовуючи наукові здобутки В.В. Тищенко, виокремив три групи обставин, які підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування злочинів проти довкілля: 1) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення); 2) обставини, пов'язані із суб'єктом, суб'єктивною стороною злочину; 3) інші обставини [2, с. 17]. Так, дійсно, без встановлення вищевказаних обставин не можливо встановити істину у кримінальному провадженні, та довести вину особи у вчиненні кримінального правопорушення, це як «нерозривний ланцюг», який повинен бути досліджений по кожному кримінальному провадженню.

Як вважає В.Л. Ортинський план розслідування у кримінальному провадженні має бути ретельно продуманий. Намічені планом слідчі (розшукові) дії повинні відображати тактичний задум слідчого, внутрішню логіку слідства. Це означає, що план має передбачати найраціональніше поєднання і послідовність слідчих (розшукових) дій зі встановлення і перевірки доказів. Звичайно, що відразу і на увесь період слідства запланувати таку систему дій неможливо, оскільки не можна заздалегідь передбачити, які відомості будуть отримані під час проведення слідчих (розшукових) дій. Така система дій досягається у плануванні слідства на окремих етапах розслідування і у міру отримання інформації про подію, що розслідується [3, с. 7]. Хаотичність слідчих дій у такому випадку зведе справу на нівець, а тому це буде шанс для правопорушника ухилитись від кримінальної відповідальності.

У вітчизняній науковій літературі загалом виділяють дві форми використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень загалом та проти-правних діянь проти довкілля зокрема, а саме процесуальну і непроцесуальну [4, с. 808]. Процесуальна форма може виражатися в залученні спеціаліста до проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; в участі особи, яка володіє спеціальними знаннями, як спеціаліста у виконанні дослідження і надання відповідного документа (ст. 71 КПК України); або ж в участі особи, яка володіє спеціальними знаннями, як експерта з метою виконання експертного дослідження (ст. 69 КПК України). Окрім процесуальної взаємодії слідчого та спеціаліста, є й непроцесуальна форма, яка полягає в отриманні консультацій із різних питань, що виникають у слідчого в процесі розслідування, наприклад обговорення формулювань питань, які необхідно поставити перед допитуваним або які повинні бути винесені на вирішення призначуваної експертизи. Варто зауважити, що на ті питання, які будуть поставлені експертові, слідчий і отримає відповідь, і задля того, щоб не призначати додаткові експертизи, такі питання у першочерговій експертизі повинні бути узгоджені наперед.

За матеріалами судово-слідчої практики найчастіше спеціаліст залучається слідчим у порядку процесуальної форми використання спеціальних знань, а саме для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій, здебільшого для проведення огляду місця події з метою визначення механізму утворення слідів, отримання матеріалів для подальшого проведення судово-екологічної експертизи. При цьому, як стверджує В.М. Махов, допомога спеціаліста не повинна обмежуватися лише проведенням слідчих оглядів, адже вони можуть надавати допомогу у проведенні й інших як слідчих (розшукових) дій, так і негласних

слідчих (розшукових) дій. Для прикладу, під час розслідування незаконного корисливого вилучення природних ресурсів слідчі за участю спеціалістів та з використанням науково-технічних засобів проводять обшуки за місцем проживання підозрюваних з метою виявлення продуктів браконьєрства, незаконної порубки та інших слідів злочинної діяльності [5, с. 81].

Повертаючись до планування досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля варто зауважити, що воно має досить важливе значення, адже на даному етапі вирішуються наступні завдання: визначення ефективних шляхів розслідування кримінальних правопорушень; забезпечення об'єктивності повноти та всебічності з'ясування всіх обставин кримінального правопорушення; своєчасне та результативне застосування процесуальних, організаційно-технічних, техніко-криміналістичних заходів з урахуванням особливостей кожного провадження; забезпечення найефективнішого поєднання всіх можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів для досягнення поставлених завдань; сприяння економії сил і засобів органів досудового розслідування, інших правоохоронних підрозділів та ін. [3, с. 318].

Підтримуємо думки науковця О.В. Одерій, який у своєму дослідженні вказує, що невід'ємною складовою організації та планування розслідування злочинів проти довкілля є взаємодія органів досудового розслідування з громадськістю. Її участь у виявленні, розслідуванні та попередженні злочинів проти довкілля переважно не пов'язана з підготовкою та виконанням слідчих (розшукових) дій, а головним чином зводиться до наступних форм:

а) повідомлення органів досудового розслідування про вчинені злочини;

б) створення громадських формувань, громадських помічників співробітників правоохоронних органів [6].

Свій внесок у боротьбу з екологічною злочинністю роблять різні об'єднання громадян, партії, вітчизняні та міжнародні неурядові екологічні організації, засоби масової інформації. Вони взаємодіють з органами досудового розслідування та державними структурами з питань профілактики екологічних правопорушень, надають допомогу в цій справі природоохоронним і правоохоронним органам, а також самі безпосередньо виявляють та усувають такі правопорушення [7]. Враховуючи вищевикладене можемо констатувати, що взаємодія органів досудового розслідування з громадськими інституціями, окремими громадянами є дієвим інструментарієм підвищення ефективності протидії екологічним кримінальним правопорушенням.

Як зазначає О.В. Одерій, значна кількість виявлених заподіювачів екологічної шкоди не притягується до судової відповідальності в силу складності доведення їхнього безпосереднього відношення до вчиненого діяння. Факт, що судова статистика по справах про відповідальність за екологічні злочини вкрай замала, а реальне положення в галузі охорони навколишнього середовища варто визнати критичним, – очевидний [8, с. 506]. Крім цього варто зауважити, що неефективність розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля призводить до їх закриття. Та не доведення до суду, а винні особи ухляються від кримінальної відповідальності.

Інша проблема, яка знижує ефективність розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень проти довкілля, полягає у недостатньому рівні використання спеціальних знань під час досудового розслідування та судового розгляду справ з метою встановлення негативного впливу цих правопорушень і спричинених ними наслідків для навколишнього природного середовища [9, с. 22].

Для більш повного розкриття теми нашого дослідження виникає необхідність у з'ясуванні основних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях проти

довкілля із врахуванням тих особливостей, які виникають під час розслідування даної категорії кримінальних правопорушень.

Як зазначалось раніше єдиною слідчою (розшуковою) дією, яку можна провести до внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі-ЄРДР) це є огляд місця події. Огляд, як процесуальна дія являє собою безперервне спостереження та дослідження об'єктів які напряму зв'язані із вчиненням кримінального проступку в ході даної дії слідчий досліджує і фіксує дані які мають безпосереднє значення для кримінального провадження, завданням огляду служить виявлення слідів кримінального проступку та інших важливих об'єктів що можуть бути залучені до справи. Загалом розрізняють декілька видів огляду це огляд документів, приміщення та місцевості чи речей. Огляд при досудовому розслідуванні проводить слідчий або прокурор чи уповноважена особа державного органу на таку діяльність за обов'язкової наявності даних які підтверджують важливість проведення такої процесуальної дії [10, с.65].

Безпосередньо під час огляду місця події слідчий повинен бути зорієнтований на з'ясування кола питань, дані про які можуть не лише складати сукупність зібраних доказів, а й визначати напрямки розслідування, сприяти висуненню версій, встановленню послідовності проведення інших слідчих (розшукових) дій або тактичних операцій.

Ефективне розслідування протиправних діянь проти довкілля неможливе і без застосування науково-технічних засобів. Передусім вони забезпечують надалі можуть бути доказами в кримінальному провадженні. Зважаючи на можливість сучасних техніко-криміналістичних засобів, вони застосовуються при проведенні всіх слідчих (розшукових) дій в ході розслідування даного виду кримінальних правопорушень: огляд місця події, освідування, допит, слідчий експеримент, обшук, проведення експертиз. У межах цієї категорії кримінальних проваджень найчастіше, залежно від слідчої ситуації, застосовують техніко-криміналістичні засоби для пошуку матеріальних носіїв інформації про злочин: знарядь злочину (інструментів, легкозаймистих та агресивних рідин, розпилювачів барвників тощо); мікрооб'єктів (мікрочасток лакофарбових покриттів, волокон з тканини одягу тощо); мікрослідів (подряпин, нашарування металу); інформаційних слідів. Особливістю техніко-криміналістичного забезпечення розслідування протиправних діянь проти довкілля є те, що під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема під час огляду місця події, спеціаліст не завжди може забезпечити повноту вилучення носіїв інформації, надати попередню оцінку інформативної значущості вилучених програмних і апаратних засобів, вжити заходів для максимального збереження інформаційних слідів. У таких випадках виникає потреба у спеціальному обладнанні, залученні відповідних профільних фахівців. [11 с. 187-190].

Після проведення огляду місця події, виявивши ознаки кримінального правопорушення, слідчий, прокурор повинен визначити кваліфікацію вчиненого діяння, відомості про яке внести до ЄРДР. Потім відповідно до окресленого плану досудового розслідування, слідчий визначає наступні слідчі (розшукові) дії, які є необхідними для встановлення істини по кримінальному провадженню, та доведеності вини особи.

Як відомо, після внесення відомостей про правопорушення до ЄРДР проводиться попередня перевірка інформації, яка має базуватися на певній системі принципів. Слушною є думка Я.В. Кузьмічова, який визначив чотири групи таких принципів: принципи організації; принципи законодавства України; принципи етичності та моралі; принципи криміналістичної тактики [12, с. 139-140].

Під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля необхідно з'ясувати низку обста-

вин, зокрема: 1) який об'єкт було забруднено; 2) у чому саме виявилось забруднення; 3) які наслідки сталися в результаті порушення правил скидання у водоймища шкідливих відходів виробництва або шкідливих викидів в атмосферу; 4) які матеріальні збитки заподіяні в результаті цих дій; 5) чи містить це порушення ознаки складу злочину; 6) місцезнаходження безпосереднього джерела забруднення, характер його діяльності й технології виробництва; 7) час викиду відходів і виявлення його наслідків; 8) які спеціальні правила порушені; 9) хто винуватий в їхньому порушенні; 10) які обставини сприяли цьому порушенню [13. с. 76].

Вагомим у практиці розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля є огляд документів, який слід проводити як окрему процесуальну дію, що дозволить зафіксувати їх найбільш важливі ознаки. Під час зазначеної слідчої (розшукової) дії слідчому необхідно вивчити загальний вигляд та стан документів, їх реквізити; встановити коло осіб, які мали право засвідчувати конкретні документи своїм особистим підписом та (або) відтиском печатки агропідприємства; визначити їх цільове призначення [14 с. 14].

Важливу роль під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля відіграє допит свідків. Кримінальне процесуальне законодавство передбачає певні особливості проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Так, відповідно до ч. 1 ст. 224 КПК, кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків, а відповідно до ч. 2 ст. 224 КПК, він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання й за давання завідомо неправдивих показань [15].

Особи, які є свідками у кримінальному провадженні про кримінальні правопорушення проти довкілля, мають різну інформацію, обсяг і спрямованість якої визначають видом злочину і характером одержаних відомостей. Відповідно до цього предмет допиту свідків диференціюють залежно від того, яке місце посідав свідок у події: мав дані про систематичні порушення запропонованих і встановлених норм діяльності окремих вузлів і агрегатів підприємства, був свідком злочинного порушення охорони довкілля у вигляді шкідливих викидів в атмосферу або у водне середовище; мав знання за родом своєї діяльності про неприпустимі порушення в роботі очисних споруд або їхні несправності, що можуть спричинити злочин проти довкілля тощо. Кожна з допитуваних осіб, як правило, може надати однобічну інформацію, що у сукупності з іншими доказами дасть можливість одержати досить повне уявлення про подію, що відбулася. Допит свідків має власну специфіку залежно від того, яке відношення особа мала до події вчиненого злочину (бачила, чула, систематично спостерігала, складала за дорученням інших осіб необхідну документацію про порушення, що мали місце, брала участь у транспортуванні потерпілих тощо). В усіх випадках допит має відрізнятися повнотою і навіть деталізацією, що дає можливість зібрати найбільш об'єктивну інформацію про подію. Зокрема, під час допиту свідків щодо фактів скидання шкідливих хімічних речовин чи інших відходів виробництва перелік питань мусить бути вичерпним [16, с. 40].

В разі встановлення особи, яка причетна до вчинення кримінального правопорушення, вона допитується в якості підозрюваного за правилами ст. 224 КПК. Підготовка до допиту підозрюваного вимагає ознайомлення слідчого з даними, що стосуються додержання екологічних правил та стандартів (наприклад, технічною документацією на роботу очисних споруд, положеннями, інструкціями, наказами про права і обов'язки осіб, які відповідають за дотримання правил охорони довкілля, усунення шкідливих наслідків).

У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої

заяви. Складність проведення цієї слідчої (розшукової) дії зумовлена тим, що, по-перше, підозрюваному, відповідно до ст. 63 Конституції України, повідомляється про відсутність відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [17], а отже, слідчий повинен уміло застосувати тактичні прийоми й способи під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії з метою його переконання в необхідності дачі правдивих показань.

Підготовка до допиту передбачає також вивчення особи підозрюваного, його ставлення до виконання службових обов'язків, рівень професійної підготовки (загальної, за профілем роботи і спеціальної), пов'язаної з обслуговуванням очисних споруд. Слід зазначити, що суб'єктами екологічних злочинів можуть бути посадові особи (наприклад, директор, головний інженер, головний технолог, керівник цеху або дільниці), а також інші особи, які безпосередньо відповідають за встановлення та експлуатацію очисних споруд або виконують різноманітні роботи, пов'язані з транспортуванням відходів виробництва та їх утилізацією. При підготовці до допиту необхідно систематизувати докази щодо кожного обвинуваченого, а також вирішити питання про послідовність допиту, якщо обвинувачених декілька. У разі, коли підозрюваному ставиться за провину систематичне забруднення або неодноразові викиди шкідливих відходів промислового характеру в атмосферу, необхідно передбачити послідовність пред'явлення доказів за кожним епізодом. При допиті підозрюваного необхідно з'ясувати: обставини, що призвели до порушення правил охорони довкілля; мотиви, з яких сталося забруднення вод або повітря; осіб, які брали участь у скиданні неочищених стічних вод, і в зв'язку з цим роль кожного з учасників даного технологічного процесу згідно зі службовими обов'язками; форми контролю за їх діями та як він здійснювався [18, с. 25].

Наступною слідчою (розшуковою) дією, яку ми будемо розглядати це обшук. Обшук – це одна із примусових слідчих дій яка має за мету вилучення предметів які безпосередньо причетні до скоєння злочину, обшук може проводитись у будівлях, ділянках місцевості, приміщеннях. Також обшук застосовується для встановлення місця перебування підозрюваних та їх подальшого затримання. Для проведення даної слідчої дії обов'язковим є отримання ухвали слідчого судді на проведення обшуку, оскільки дана процесуальна дія є певною мірою обмеженням конституційних прав осіб яких обшукуватимуть це може бути проникнення у житло чи інше посягання. Можна зробити висновок що обшук є дуже ефективною слідчою дією але для його проведення мають бути встановлені вагомі підстави оскільки ця дія є обмеження конституційних прав особи яка підлягає обшуку [14, с. 13-14].

Якісне здійснення цих заходів можливе за умови правильного визначення кола необхідних документів, місць їх ймовірного зберігання, залучення спеціалістів тощо. Тактичні особливості вилучення документів за даною категорією кримінальних проваджень також визначаються з урахуванням завдань, що виникають у ситуаціях відмови у наданні слідчому необхідних документів особою, у віданні якої вони знаходяться, або посиленням на їх відсутність з різних причин [14, с. 13-14].

Про те, варто зауважити, що обшук під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, пов'язаних зі скиданнями і викидами забруднюючих речовин, проводять досить рідко. Зазвичай провадження такої слідчої (розшукової) дії пов'язано із ситуаціями, коли особи, яких притягують до відповідальності, намагаються приховати документи, речові докази, що мають відношення до події кримінального правопорушення. Як правило, такий обшук може бути проведений у приміщеннях адміністративного корпусу або житлових приміщеннях осіб, де можуть бути об'єкти, що становлять інтерес.

Під час розслідування злочинів проти довкілля може виникнути необхідність проведення слідчого експерименту, проведення якої передбачено ст. 240 КПК [13]. Ця слідча (розшукова) дія може проводитися з метою перевірки тих чи інших обставин, коли іншим шляхом їх перевірити неможливо. Слідчий експеримент пов'язаний із проведенням дослідів і найчастіше може мати місце для з'ясування спірних питань щодо існування факту забруднення, його джерел, сфери поширення. Ці питання вирішують шляхом проведення саме слідчого експерименту в разі виникнення конфлікту між двома чи декількома виробництвами за фактом скидання чи викидання забруднюючих речовин і напрямку його поширення. Незважаючи на трудомісткість подібних експериментів, їхнє проведення дає непогані результати. До проведення експериментів, пов'язаних із питаннями екології, ставлять певні вимоги, зміст яких зводять до визначення специфіки дослідних дій, які б не порушували екологічного середовища, були суворо обмеженими та не викликали шкідливих наслідків для учасників і оточуючих місце проведення слідчого експерименту людей.

В умовах інтенсивного забруднення довкілля різними відходами виробництв та іншими шкідливими речовинами, забруднення або псування земель, забруднення атмосферного повітря та водою, незаконного полювання, заняття рибним, звіриним або іншим промислом, незаконного вирубування лісу та іншого негативного впливу антропогенної діяльності на довкілля використання спеціальних знань під час розслідування екологічних злочинів, у тому числі у формі проведення судово-екологічної експертизи, набуває дедалі більшої ваги.

Аналіз судово-слідчої практики свідчить, що у розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля можуть бути призначені різні судові експертизи, такі як: судово-грунтознавча; судово-біологічна; судово-хімічна; агротехнічна; інженерно-технічна; технологічна; токсикологічна, та інші, а останнім часом дедалі більше спостерігається тенденція до впровадження у практику судово-екологічної експертизи. До речі, остання поряд з іншими видами експертиз, також передбачена «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» [19].

Об'єктами досліджень судово-екологічної експертизи можуть бути: локальна ділянка місцевості, де було виявлено ознаки негативного антропогенного впливу; проби атмосферного повітря, води, ґрунту, відібрані у межах антропогенно-порушеного об'єкта довкілля; зразки флори та фауни, що зазнали негативного антропогенного впливу; різноманітні механізми, обладнання та деталі з місця, де відбулася подія чи настали її наслідки; технічна документація, технологічні регламенти та акти перевірки екологічного стану об'єктів; результати обстеження об'єктів довкілля санітарно-епідеміологічними, природоохоронними та іншими спеціально уповноваженими органами [19]. Слід наголосити, що судові експертизи в межах кримінальних проваджень щодо протиправних діянь проти довкілля можуть призначатися як на початковому, так і на подальших етапах досудового розслідування та судового розгляду залежно від їх необхідності.

Висновок. Успішне розкриття, та розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля часто залежить від правильного планування дій правоохоронних органів на початковому етапі розслідування, висунення типових слідчих ситуацій та версій, та їх перевірка, адже оперативні та кваліфіковані дії саме на цьому етапі дають можливість встановити наявність наслідків злочинних порушень, і відповідно виявити та зафіксувати сліди правопорушення, без яких в подальшому буде складно проводити досудове розслідування, встановити особу (осіб), які причетні до кримінального правопорушення. Ось чому для повного, всебічного й об'єктивного розслідування

кримінальних правопорушень даного виду необхідно встановити важливі обставини шляхом провадження різних слідчих (розшукових) дій. Організація планування кримінальних правопорушень проти довкілля передбачає оптимізацію праці слідчого, або навіть групи слід-

чих із залученням оперативних підрозділів, спеціалістів, (експертів), та інших осіб коло яких визначено законом, адже пов'язано із складністю проведення огляду, допиту, слідчого експерименту, обшуку, провадженням експертиз у кримінальних правопорушеннях проти довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малярова В.О. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3(62). С. 88–97.
2. Одерій О.В. Проблеми теорії та практики розслідування злочинів проти довкілля : автореф. дис. д-ра юрид. наук. – Харків, 2015. – 40 с.
3. Ортинський В.Л. Особливості планування розслідування злочинів в сфері економіки. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osoblivosti-planuvannya-rozsliduvannya-zlochiviv-u-sferi-ekonomiki>.
4. Туровець Ю.М. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти довкілля. *Форум права*. 2011. № 3. С. 808-812. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_136.
5. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: монография. Москва: Изд-во РУДН, 2000. 296 с.
6. Одерій О.В.. Досудове розслідування злочинів проти довкілля (роль взаємодії з громадськістю). Донецький юридичний інститут МВС України, м. Кривий Ріг. 2018 р. URL: <http://scholar.google.com.ua/citations?user=t8I9v1cAAAAJ&hl=ru>.
7. Саган О. Проблеми екології у вченні та нинішній практиці церков та релігійних напрямів України. URL: http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/45398/.
8. Одерій О.В. Аналіз стану та причин злочинності проти довкілля в Україні: комплексно-криміналістичний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 504–511.
9. Туровець Ю.М., Кравчук О.В. Проблеми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти довкілля в умовах дії нового кримінального процесуального законодавства України. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2 (22). С. 21–27.
10. Кримінально процесуальне право України: навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 2016 с.
11. Книженко С.О. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного видобування корисних копалин. *Форум права*. 2010. № 3. С. 186 – 190.
12. Кузьмичов Я.В. Принципи початкового етапу розслідування. *Науковий вісник НАВСУ*. 2004. № 1. С. 138–142.
13. Книженко С.О. Використання спеціальних знань в розслідуванні екологічних злочинів. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Право*. Харків, 2006. № 735. Вип. 1. С. 75 - 80.
14. Кікінчук В.В. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.– Дніпропетровськ, 2014. – 20 с.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями від 13.04.2012 р. № 4651-VI. База даних «*Законодавство України*». ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
16. Дякін Я.О. Типові версії у справах про злочини в сфері земельних відносин. *Форум права*. 2011. №4. С. 240 - 246.
17. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.*Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
18. Книженко С.О. Деякі питання тактики допиту свідків при розслідуванні екологічних злочинів. *Форум права*. 2009. № 2 С. 192- 195.
19. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5 в редакції від 06.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98>.